

Rüdiger Vossen

ACIGÁNYOK KÖZÉP-EURÓPÁBA ÉRKEZÉSE*

Miután 1348-ban Szerbiában, 1370-ben Moldovában, 1385-ben a Havasalföldön, 1399-ben Csehországban az okiratok – eleinte ugyan csak szórványosan – említést tesznek a cigányokról, a XV. század elejétől fogva Közép-Európában is nyomon követhető megjelenésük az irattári feljegyzések alapján. Az első iratokban (mint például a hildesheimi) tatárokként említik őket, mely elnevezés Észak-Németországban és a skandináv országokban máig honos. A lakosság a föltűnő idegeneket az általuk ismert, akkoriban rettegett csoportokkal – a mongolok „Arany Hordájával”, tatár pusztai lovasokkal – identifikálta, illetve Timur Lenk szétszóródott csapatainak vélte. Emellett persze egyéb, ma is használatos megnevezésekkel – egyiptomiak, szaracénok, cigányok – is illették őket.

Vezetőik hatósági bemutatkozásaik során többnyire kis-egyiptomi hercegeknek, grófoknak, vajdáknak titulálták magukat. (Kis-Egyiptom alatt nem a Nílus-menti Egyiptomot értették, hanem a peloponészoszi Módon melletti Gype hegyet. Az egybehangzó források szerint, a valamikori kortársak feljegyzései alapján a következő táblázatos áttekintés hozzávetőleges krónikát próbál nyújtani a cigányok Európában való eltérjedéséről, fogadtatásukról, megítélésükről.

IDŐPONT	HELY, ORSZÁG	MÉGJEGYZÉS, FORRÁS
1407	Hildesheim	A „tatárok” már rendelkeztek ajánlólevéllel („úti levéllel”)
1415	Perpignon (Franciao.)	Thomas de Sabba zarándokként, útban Santiago de Compostelába, a perpignoni Alfonso el Magnánimo ajánlólevelével.
1416	Brassó (Erdély)	Az egyiptomi Emaus uraságnak 120 kísérőjével együtt pénz és élelmiszer adatik.
1417	Soest, Hildesheim	Az „egyiptomi tatároknak” Isten dicsőségére alamizsna adatik. Két őrszem őrzi a St. Michael melletti táborukat.
1417	Lüneburg Hamburg Lübeck Wismar Rostock	A lübecki dominikánus szerzetes, Hermann Kroner, az első cigányok föltűnéséről a következőképpen ír: „...borzalmas rájuk nézni, feketék, mint a tatárok.” „...körülbelül háromszázan vannak, férfiak és nők, nem számolva a gyerekeket, egy herceg és egy gróf vezetésével.”
1418	Lipcse, Meissen	„A fönt nevezett csoport egy része az év első hónapjaiban fölkerekedik Dél-Németország irányába, Nem túrték a megbízhatatlan népséget, egyik helyről a másikra úzték őket, oda s vissza”.
1418	Frankfurt	„A Kis-Egyiptomból való nyomorult gazembereknek 4 font 8 schilling adatott.”
1418	Ausburg	„Ezennel elsőnek jövének 2 herceg és velük 50 férfi asszonyokkal és gyerekekkel, állítván, hogy Kis-Egyiptomból valók, és elloptak mindent, amihez csak hozzáfértek.”
1418	Strassburg	„1418. Az első cigányokjönnek Strassburgba, egyáltalán az egész országba, 14 ezren lehettek szétszóródva. Azt mondták, minden 7 évben föl kell kerekedniük, vezekelni indulni, mert hogy a Szent Szűzanya nem akarja, hogy valahol is megtelepedjenek. Epiróbóljöttek, általában csak Egyiptomnak emlegették. Pénzüik volt elég, mindenért rendesen megfizettek, senkit nem bántottak, az egész országon átvonultak. A vezetőjüket Michael hercegnek hívták, volt neki vagy 50 lova.”
1418	Colmar, Basel	„Cigányokból álló nagyobb csoport tűnik föl Svájcban.”

- 1420 Brussel (Belgium) „1420 januárja. Kis-Egyiptom André nevű hercege 100 kísérijével egyetemben sör, bor, egy tehén, valamint két birka adományokban részesült.”
- 1421 Tournai (Francia.) „1421 szeptemberében, valamint 1422 elején a Kis-Egyiptomból való lathingemi Michael herceg, valamint kísérete a következő nagyvonalú adományokban részesül: 12 aranytallér, kenyér és sör. A második látogatásuk alkalmával a lakosság megcsodálja a jövevények lovagló tudományát, lovakkal kereskedik velük, és jósolat.”

A Hollandia és Dél-Franciaország közötti utazás – mely három évig tartott – után az „egyiptomiak csoportja” elhatározza, hogy Olaszország felé veszi útját. Céljuk, hogy a kis királyságok és hercegségek által felszabdalt Európában egy, a pápa által kiállított és mindenütt érvényes ajánlólevelet kapjanak Rómában.

- 1422 Bologna „André herceg a királyi palotában szállásoltatik el, a mintegy 100 tagú kísérete pedig az árkádok alatt.”
(Muratori egy későbbi, 1749-es Bolognai Krónikában írja, hogy az asszonyok jövendőt mondtak, és elloptak mindent, ami a kezük ügyébe került. Erre föl kihirdették, hogy mindenki, aki szóba áll az idegenekkel, 50 líra pénzbírságot fizet, és exkommunikáltatik.)
- 1422 július Forli (Itália) „200 egyiptomi jött Bolognából, Róma felé véve az irányt, hogy a pápát láthassa.”

A cigányok római, pápai látogatásával kapcsolatban nincsenek bizonyítékok (adatok), tény azonban, hogy az 1422-es esztendő követeően gyakorta rendelkeztek a pápai ajánlólevél másolatával. A mai napig kérdéses, hogy ezek hamis vagy valódi iratok voltak-e. Egy császári ajánlólevél az 1423-as esztendőből azonban fennmaradt:

„Én, Zsigmond ... Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, valamint más országok királya....

A cigányok vajdája, a hűséges Ladiszlauz, alattvalóival egyetemben alázattal kérték, hogy jóakaratomról velük szemben bizonyágot tegyek. Örömmre szolgált, hogy tiszteletteljes kérelmüknek eleget tegyek, és ezen levél kiadását ne utasítsam vissza. Ha az említett Ladiszlauz népével együtt birodalmunk bármely helységében, városában vagy falujában föltűnik, elrendelem, hogy a velem szembeni hűségtek bizonyoságául fogadjátok őket. Adjatok nekik védelmet, miszerint Ladiszlauz vajda és az ő alattvalói, a cigányok a falaitokon belül tartózkodhassanak anélkül, hogy nehézségekbe ütköznének. Az esetben, ha rossz cselekedetűek találtatnának közöttük, vagy valamilyen – bármikor előfordulható, nemkívánatos esemény történe – azt kívánom, sőt kifejezetten parancsolom, hogy egyedül Ladiszlauz vajda joga légyen – a ti kizárásotokkal – a büntetés, illetve a fölmentés kérdése.”

A cigányság megértése szempontjából nagy jelentőségű ezen írás korai utalása saját törvénykezésükre.

- 1422 Basel (Svájc) „Zsigmond császár uralkodása alatt, 1422-ben egy semmirekellő nép jött – cigányoknak nevezték őket. Először Baselbe jöttek úgy 50 lóval. Vezetőjük egy bizonyos Michael herceg volt Kis-Egyiptomból. A királytól, úgymint a pápától való útleveleik voltak, így hagyták őket átvonulni, a helybeliek ózdkodása ellenére.”
- 1424 Münster (Németo.) IV. Ottó püspök bejegyzéseként áll 1424-ben: „...miféle egy nép, aki városról városra, országról országra vándorol, asszonyaikkal és gyerekeikkel – és azt sem tudni, honnan jövének. Koldusszegény, elke serítő egy nép ez, tisztátalan és szégyentelen – csak lopnak és rabolnak.”
- 1425 Regensburg „A cigányok vajdája, Ladiszlauz harmincad magával fölépíti sátraikat Regensburg falai előtt.”
- 1425 Santiago de Compostela „1425 januárjában az aragóniai király, V. Alfonsó, menlevelet állít ki a kis-egyiptomi Juan (Johann) számára.”

- 1425 Zaragóza „1425. május 8-án a valószínűleg már 1415-ben is említett volt kis-egyiptomi Thomas szintén megkapja a zaragóziai király menlevelét. Május 23-án érkezik meg Jacába Santiago de Compostellából zarán dokútról.”
- 1426 Rodez (Rouergue) (Dél-Francia.) „1426. január 27-én Rodez konzulja alamizsnát ad egy egyiptomi hercegnek kenyér és bor formájában.”
- 1427 Neuchatel (Svájc) „1427 húsvétján a városi tanács egy kis-egyiptomi cigány csoport vezetőjének, valamint annak bátyjának átad 73 fontnyi húst.” (36,5 kg)
- 1427 Párizs „1427. augusztus 17-én föltűnik az angolok által elfoglalt város kapuinál – mintegy nagyobb csoport előfutárai – 12 zarándok, 1 herceg, 1 gróf és 10 férfi, mind lovon. Állításuk szerint alsó-egyiptomi keresztények, akik a szaracénok nyomására megtagadták az Úr Jézus Krisztust. Később azonban keresztény hercegek győzték le őket, és kiűzték országukból. Azt javasolták nekik, keressék föl a pápát, bűneiket meggyónandó. A pápa vezeklésképpen 7 évig tartó vándorlásra ítélte őket, miközben egyetlen egyszer sem aludhatnak ágyban. A püspökök és apátok azonban 10 Tourban vert fonttal támogatták őket. A Párizsba való érkezésükig már 5 éve vannak vándorúton. (Párizsba való érkezésük pontosan 5 évvel az Itáliában való első feltűnésük után történt.) Augusztus 29-én egy 100-120 főből, férfiakból, asszonyokból és gyerekekből álló csoport követte őket. Elmondásuk alapján eredetileg 1000-1200-an voltak, azonban a hosszú út során sokan meghaltak. Párizsba való belépésüket a város megtagadta, így a Saint Denis-i kápolnánál verték föl sátraikat. Egész Párizsból és környékéről özönlöttek a kíváncsiskodók, hogy lássák őket. A gyerekek elképesztően ügyesek voltak, a legtöbbjükféle át volt lyukasztva, és mindkét fülükben egy vagy két karikát hordtak. „A férfiak igen feketék, a hajuk göndör, loboncos, a nők olyan ocsmányak és sötétbőrűek, amilyeneket még soha sem láttak erre felé. Mindahányuknak sebek tarkították az arcukat (nyilván valóan tetoválva voltak), hajuk fekete, mint a ló farka. Valami durva vászonból készült köpeny volt rajtuk, mely a válluknál madzaggal vagy szalaggal volt rögzítve. Alsóneműként valamely régi kötényt vagy inget viseltek – röviden szólva, a legszegényebb teremtmények voltak, akiket emberemlékezet óta Franciaországban láttak. A szegénységük ellenére voltak közöttük boszorkányok, akik az emberek tenyerébe pillantva, a múltjukról meséltek, és megjósolták a jövőjüket.” (A krónikás említést tesz a vizálykodásokról, amit bizonyos házastársaknál a jövőmondással szítottak.) „A legrosszabb pedig az volt, hogy mialatt beszéltek, a hallgatóság tárcáit a sajátjaikba üritették, varázslattal – e, vagy az ördög segítségével, vagy egyszerűen ujjai hihetetlen ügyességével.” A krónikás maga ugyan nem volt szemtanú, de mivel a nép mindenütt elbeszélte a dolgokat, a hír eljutott az érsek fülébe. Erre föl az ő parancsára egy ferences barát mindenjóst, és azokat is, akik jósoltattak maguknak, exkommunikáltatott.
- 1427.szeptember8-án föl kellett az „egyiptomiaknak” kerekedniük, Pontoise irányában elhagyták St. Denis-t.
- 1428 Amiens (Francia.) „1428. szeptember 8-án a „kis-egyiptomi” Thomas gróf (ld: 1425 Spanyolország) a pápai ajánlólevél fölmutatása után 8 párizsi fontot kap a saját és az övéi részére, valamint engedélyt, hogy egy-két napig a városban maradhasson.”

- 1428 Sanok (Lengyelország) Az első említések az Elő-Kárpátokban, amelyeket a Magyarország és Románia felől érkező cigányokról tesznek. Ők a „bergitka romák”, a lengyelországi hegyi cigányok ősei.
- 1429 Nijmegen (Hollandia) 1429-ben az „egyiptomi hercegnek” és az övéinek pénz és ellátásadatik.
- 1430 Konstanz „1430-ban jött egy fekete nép(ség), cigányoknak hívták őket. Kis-Egyiptomból valók voltak, vagy nem is onnan, hanem valami szigetről (talán Korfuról?). Hat-hét éven keresztül vándoroltak már, nagy szegénységben és nyomorban. Megbízhatatlan egy népek voltak, loptak, mindenféle varázslatosságokat, jövendőmondást és különböző ügyeskedéseket űztek. És ahogy továbbmentek, az 1438. évben egy akkora szárazság jött, hogy olyat ember el sem tudott képzelni.
- 1435 Meiningen (Thüringia) „Az 1435-ös esztendőben első ízben jöttek ide cigányok, 11 napig maradtak. Az itteniek furcsállták őket, mivel különösen feketék és taszítóak voltak. Egyik a másik vállán, úgy táncoltak a kikötőben a halpiacon, rendkívüli mozdulatokkal és arckifejezéssel. A pap, Bertók atya azonban erővel kiűzette őket a városból.”

Az 1435. esztendőig csaknem az összes Közép- és Nyugat-Európa-i országban föltűntek cigányok, változóan 30-300-os csoportokban, mindenütt nagy feltűnést keltve. Végül már csak a különleges eseményeket jegyzik a krónikások. Nyomon követhető, ahogyan az előítéletek és az ellenszenv köre egyre inkább szűkül.

A cigányok első föltűnéséről Közép-Európában kb. száz évvel később számol be részletesen Albert Kranz doktor, jogász és teológus, a valamikori hamburgi esperes „Saxonia” című művében. „Messzemenően részletes és pontos leírást ad a nyomorult párákról, valamint a szászok hősi cselekedeteiről – első alkalommal megbízhatóan, világosan és valóságosan – németül. (Lipcse, Anno M. D. LXIII. (1564)). (Első latin nyelvű kiadás 1530-ban.)

Részletek a „Saxonia” 2. fejezetéből:

„AKrisztus utáni 1417. esztendőben, első ízben jöttek ezekbe a Német tenger mellettfekvő országokba ezen szörnyűséges, fekete emberek, naptól égettettek, visszaszító öltözetűek, minden cselekedetükben ocsmányok és állatiasak. Csalók és tolvajok, különösen az asszony nép, mivelhogy a férfiak abból tartják fenn magukat, hogy az asszonyaik lopnak. Ők csak egyszerű lovaglással foglalatoskodnak. Cigányoknak nevezék őket. Hercegeik és grófjaik – ahogyan feljebbvalóikat nevezik – jól öltözöttek, vadászkutyákat tartanak, csakúgy, mint a nemesség. Joguk ugyan sehol sincs a vadászathoz, hacsak nem tiltott vagy tolvaj módon.

Lovaikat gyakran elcserélik, eladják, így a legtöbbje gyalog jár. Az ágybavalóikat az asszonyok viszik lovakon vagy öszvéreken.

Zsigmond császár, valamint egyéb hercegek ajánlólevelével járnak, így feltartóztatás nélkül vándorolhatnak az országokon, városokon keresztül-kasul. Mint ahogyan az emberek számára kiderült, az utazáson kívül egyebet nem csinálnak, csak lustálkodnak, henyélnek.

Hazájuknak egyik országot sem tekintik – csak ide-oda utazgatnak a különböző országokban –, és mint már említettük volt, abból élnek, hogy asszonyaik lopnak.

Úgy élnek, akárcsak a kutyák, istentelenek, gond nélkül vetődnek ide-oda, majd néhány év múlva ismét felbukkannak. Sokszor több csoportra oszlanak, így előfordul, hogy nem ugyanazon csoport az, amely később visszatér. Az egyes országokban szívesen összeadják magukat a helyi férfiakkal és nőkkel, hogy így a helyi közösségekbe beférközzenek. Különös, össze-vissza népség ez, rengeteg nyelven beszélnek. A parasztok nagybosszúságára, amíg ők a földeken dolgoznak, a cigányok bemennek házaikba, és elvisznek, amit tudnak.”

A teológus és kozmográfus, Sebastian Müller, a következő megjegyzéssel egészíti ki a fenti beszámolót, az 1544-ben írt „Cosmografia universalis” című művében:

„Az idősebb asszonyok jövendőmondással foglalkoznak, amennyiben a kérdeztnek megjósolják, hány gyermeke, férje, felesége lesz. Mindezenközben bámulatra méltó ügyességgel tüntetik el a pénzes zacskókat és tárcákat úgy, hogy az illető személy, akivel mindez történik, mit sem észlel az egészből.”

Münster a saját kutatásait is közlésezi, miszerint Heidelbergben megnézte a cigányok Zsigmond császár által kiállított menlevelét, amely szerint az említett cigányok vezeklőkként éppen hét évig tartó zárandokútjukat járják. Münster ellenvetésére, hogy a

hét év már reges rég lejárt, a következő választ adták: „... az útjuk során akadályoztatva levének, így nem tudnak a hazájukba visszamenni.” Arra a kérdésre, hogy miért nem vezekelnek ahelyett, hogy az asszonyokat lopásra buzdítják, így válaszoltak: „Különbem nem tudnának mit csinálni.” (Értsd: nem találnak munkát.)

1444	Sambor (Lengyelo.)	Első említések a cigányokról Galíciában.
1447	Barcelona	Egy herceg és egy grófvezetése alatt álló gitanók csoportja tűnik fel Barcelonában.
1449	Frankfurt	Egy csoport cigány bebocsátását elutasítja a város.
1454	Frankfurt	Egy cigány csoport kerül a városba, és a parancs ellenére sem távoznak. Végül fegyveres férfiak űzik ki őket.
1462	Jaen (Andalúzia)	1462 novemberében jelennek meg Andalúziában az első gitanók, Thomas és Martin grófok vezetésével. Hercegien fogadtattak és megvendégeltettek.
1463	Bamberg	Cigányok 7 fontot kapnak ajándékba azzal a kikötéssel, hogy azonnal eltávoznak, és a közösséget békén hagyják. (Első alkalommal történik utalás a „cigány veszedelem” pénzzel történő elhárítására, „kivásárlására”.)
1470	Anojúar	A fentiekhez hasonló, nagyvonalú fogadtatásban részesül Jakob herceg és felesége, Luise – nem sokkal később pedig Paul herceg Kis-Egyiptomból.
1501	Lengyelo.	Thomas Polgár vajda számára menlevelet állít ki Alexander lengyel király és Litvánia nagyhercege.
1501	Ukrajna Besszarábia	Havasalföldi cigányok elérik Kelet-Európát.
1505	Skócia	IV. Jakob király megújítja egy cigány csoport pápai privilégiumait.
1505	Dánia	Antoine Gagino kis-egyiptomi grófvezetése alatt álló cigány csoport hajózik Skóciából Dániába.
1512	Svédország	A fent említett Antoine grófot 1512. szeptember 29-én fogadják Stockholmban, megajándékozzák 20 márkával.
1516	Liszabon	Első alkalommal tesznek említést Porugáliában cigányokról.
1544	Norvégia	Angliából fegyveresek által kiutasított cigányok hajóznak be egy angol hajón Norvégiába.
1584	Turku (Finno.)	A svéd- finn településen cigányokat börtönöznek be.
1600	Afrika, India, Brazília	Portugáliából deportált cigányokat visznek Angolába, Sao Thomasba (Fokföldi szigetek), Indiába és Brazíliába.
1665	Jamaica, Barbados, Virginia	Nemkívánatos cigányok csoportját deportálják Skóciából Jamaikába és a Barbadosz-szigetekre – egy másik csoportot 1715-ben Virginiába.
1721	Szibéria	Lengyelországból kivándorolt cigányok átvágnak Oroszországon, 1721-ben pedig elérik a nyugat-szibériai Tobolszkot.
1724	Martinique	Egy Franciaországból kiutasított harminc cigányból álló csoportot visznek Martinique szigetére.
1750	Louisiana	Egyenként deportálnak cigány asszonyokat és kisebb csoportokat a franciagyarmatra, Luisianába.
1802	Franciao.	A Basses-Pyrénées régió prefektusa nagy számban fog el cigányokat. Louisianába akarják őket deportálni, de mivel kitör a háború Angliával, és Louisianát eladják az USA-nak, meghiúsul a terv.

A fenti dokumentumokat tekintve, a krónikások és a lakosság reakciója az első cigányok föltűnésére egyértelműen az ellenszenv és a bizalmatlanságvolt, amellyel a fekete idegenekkel, az ismeretlenekkel szemben viseltettek. AZ idegenekkel szemben, akikről semmi jó nem várható, akikben megbízni nem lehet, akik a helyiek biztonságát, jólétét veszélyeztetik.

*Részlet a szerző „Zigeuner: Roma, Sinti Gitanos, Gypsies zwischen Verfolgung und Romantisierung” c. könyvéből (Ullsteint Verlag, Frankfurt/M. Wien 1983.)

